

Szanowny Pan Minister

dr habil. Przemysław Czarnek, prof. KUL

Ministerstwo Edukacji i Nauki

Ul. Wspólna 1/3

00-529 Warszawa

Szanowny Panie Ministrze,

reprezentując całe środowisko polskich etnologów i antropologów zwracamy się do Pana Ministra z wnioskiem o wyłączenie subdyscypliny “etnologia” z dyscypliny “nauki o kulturze i religii” i przywrócenie jej statusu samodzielnej dyscypliny naukowej o nazwie “etnologia i antropologia”.

Etnologia i antropologia została pominięta w wykazie zawartym w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 roku (Dz.U. 2018, poz.1818) odnoszącym się do klasyfikacji dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych. Decyzja ta była niezrozumiała i arbitralna zarówno od strony założeń Ustawy o Szkolnictwie Wyższym i Nauce z dnia 20 lipca 2018 roku, jak i od strony realiów nauki polskiej oraz międzynarodowej. Protesty kierowane do Ministerstwa i składane osobiście na ręce ówczesnego szefa resortu, Pana Ministra Jarosława Gowina, jednoznacznie poparło całe środowisko reprezentantów etnologii i antropologii w Polsce (etnolodzy i antropolodzy z uniwersytetów, instytutów PAN, muzeów i skansenów oraz towarzystw naukowych i instytucji). Protesty te uzyskały też mocne wsparcie od najważniejszych międzynarodowych organizacji etnologicznych i antropologicznych (European Association of Social Anthropologists; World Council of Anthropological Associations; International Union of Anthropological and Ethnological Sciences, Société Internationale d’Ethnologie et de Folklore). Niestety, nasze pisma i interwencje nie zostały uwzględnione przez byłego Pana Ministra.

Jako że od roku 2020 nastąpiła zmiana polityki Ministerstwa, zgodnie z którą deklarowane są dialog i poszukiwanie porozumienia ze środowiskami naukowymi odnośnie do korekty Ustawy o Szkolnictwie Wyższym i Nauce z dnia 20 lipca 2018 roku, zwracamy się do Pana Ministra z prośbą o przywrócenie samodzielności naszej nauki i uznanie "etnologii i antropologii" za odrębną dyscyplinę.

Argumenty na rzecz takiej decyzji są wielorakie:

1. Argumenty z zakresu historii dyscypliny

(a) Etnologia (najpierw określana w Polsce mianem ludoznawstwa, później - etnografii, obecnie, zgodnie ze światowymi standardami - antropologią lub antropologią społeczno-kulturową) jest jedną z dyscyplin naukowych, które od XIX wieku współtworzyły polską świadomość narodową. To działania osób pokroju Oskara Kolberga pozwoliły włączyć warstwy ludowe w budowę narodu i odrodzenie państwa polskiego. Przez dwa stulecia waloryzacja kultury ludowej, dokonywana przez etnologów, współkształtowała całościową wizję społeczeństwa polskiego, włączając weń tradycje nieelitarnie.

(b) Etnologia była wykładana po raz pierwszy na Uniwersytecie Jagiellońskim już w 1859 roku; w 1877 roku powstało pierwsze polskie czasopismo etnologiczne, a w 1895 drugie, które nieprzerwanie ukazuje się do dziś ("Lud"); w tym samym 1895 roku powstało też Polskie Towarzystwo Ludoznawcze (PTL), które działa do dzisiaj. Trzeba podkreślić, że PTL i "Lud" to jedne z najstarszych w świecie towarzystw naukowych i czasopism etnologicznych.

(c) Pierwsza Katedra Etnografii i Etnologii powstała we Lwowie w 1910 roku; następnie, w II RP powstały katedry w Poznaniu (1919), dwie w Krakowie (1925 i 1926), w Wilnie (1927) i dwie w Warszawie (1934). Po II wojnie światowej powstały kolejne: w Lublinie, Wrocławiu, Łodzi, Cieszynie, Gdańsku, Toruniu i Szczecinie.

(d) Etnologia jako osobna dyscyplina istniała w wolnej Polsce zawsze. Jedynym niechlubnym wyjątkiem stało się zlikwidowanie samodzielności dyscypliny w okresie stalinizmu, kiedy pozwolono na prowadzenie badań etnologicznych nielicznej grupie etnologów w ramach Instytutów Historii Kultury Materialnej PAN. Badania prowadzone w tym okresie nigdy nie były podporządkowane dominującej w owym czasie ideologii.

2. Argumenty z zakresu społecznego i organizacyjnego

(a) Środowisko etnologów i antropologów w Polsce jest liczne – w uniwersytetach, instytutach PAN, muzeach i innych placówkach kultury pracuje ok. 7-8 tysięcy osób. Jedna dziesiąta z nich (ponad 700 osób) należy do Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, a istniejąca w Polskim Towarzystwie Socjologicznym sekcja antropologiczna liczy ponad 200 członków.

(b) W większości wyższych uczelni (UW, UAM, UJ, UŁ, UŚ, UMK, UMCS, UW, UG, USz, UO, UR, UW-M) w instytutach/katedrach/zakładach etnologii i antropologii, bądź katedrach/zakładach antropologii społecznej czy kulturowej oraz w trzech instytutach PAN

(Instytut Archeologii i Etnologii, Instytut Slawistyki, Instytut Sztuki) pracuje łącznie niemal 250 osób, które mają wykształcenie etnologiczne lub utożsamiają się z tą dyscypliną, należą do dyscyplinarnych towarzystw krajowych i międzynarodowych, publikują w czasopismach etnologicznych i antropologicznych oraz prowadzą badania z zakresu owej dyscypliny z zastosowaniem właściwych jej metodologii badań. Warto zaznaczyć, że etnologia i antropologia jest też przedmiotem prowadzonym na innych kierunkach studiów.

(c) W Polsce istnieje i działa 48 muzeów, mających w swej nazwie "etnografię" np. Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie i muzea w Krakowie, Rzeszowie, Wrocławiu czy Łodzi, do tego oddziały etnograficzne muzeów narodowych (np. w Lublinie czy Poznaniu), a także 8 etnograficznych muzeów na wolnym powietrzu (skansenów). Łącznie pracuje w nich ok. 1000 zawodowych etnologów, którzy prowadzą badania naukowe i publikują ich wyniki. Społeczna rola etnologii w krzewieniu kultury narodowej jest trudna do przecenienia.

(d) W Polsce wydawanych jest ponad 25 czasopism naukowych o problematyce stricte etnologicznej i antropologicznej oraz kilkanaście serii wydawniczych (takich, jak np. Anthropos/WUJ, Cultura/WUJ, Seria Antropologiczna PIW, monumentalny Polski Atlas Etnograficzny czy Atlas Polskich Strojów Ludowych). Wszystkie one redagowane są przez etnologów i antropologów.

(e) Polscy etnolodzy i antropolodzy realizują na bieżąco kilkadziesiąt projektów naukowych finansowanych przez NCN, NCBiR, FNP, NCK, a także prowadzą lub biorą udział w projektach międzynarodowych, finansowanych przez granty European Research Council (Marie Skłodowskiej-Curie, Horyzont 2020) i granty z Funduszy Norweskich. Tematyka projektów obejmuje tematy od dziedzictwa kulturowego przez religijność ludową, tożsamości, migracje i mobilność, rodzinę i pokrewieństwo, diaspory polskie na świecie, po społeczne aspekty zdrowia i obchodzenia się z chorobami, wykorzystywanie nowych źródeł energii czy zmiany klimatyczne. Polskie badania etnologiczne i antropologiczne prowadzone są na wszystkich zamieszkałych kontynentach, od Japonii przez Indie i Azję Środkową, po Afrykę i Amerykę Łacińską oraz w Polsce i Europie. Świadczy to niezbitnie o żywotności i aktualności dyscypliny, której zainteresowania systematycznie poszerzają się o nowe obszary badań.

3. Argumenty na rzecz renomy dyscypliny

Polska etnologia i antropologia ma wyrobioną markę światową. Fundatorem nowoczesnej światowej antropologii był Polak - Bronisław Malinowski (1884-1941); przedstawiciele naszego kraju byli prezydentami Europejskiego Stowarzyszenia Antropologów Społecznych (EASA) czy Światowej Rady Towarzystw Antropologicznych (WCAA). W 2019 roku Światowa Unia Nauk Antropologicznych i Etnologicznych (IUAES) powierzyła Polsce organizację światowego kongresu, który odbył się w Poznaniu. Polscy etnolodzy i antropolodzy zasiadają w radach wydawniczych międzynarodowych czasopism. Należy także zaznaczyć, że Polskie Towarzystwo Ludoznawcze jest jedyną w kraju organizacją ekspercką opiniującą wnioski o wpisanie zgłaszanych praktyk kulturowych na listę światowego Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego (ICH) UNESCO.

4. Argumenty merytoryczne na rzecz przywrócenia samodzielności dyscypliny

(a) Punktem odniesienia nowej polskiej klasyfikacji nauk miał być system opracowany przez OECD, w ramach którego „etnologia i antropologia” występuje jako autonomiczna dyscyplina naukowa w obszarze nauk społecznych. To oczywisty dowód uznania znaczenia i samodzielności tej gałęzi wiedzy rozpoznawanej na całym świecie. Z nieznanych powodów nie został on uwzględniony przez władze ministerialne, tworzące ową klasyfikację.

(b) W wykazie dyscyplin naukowych z 2018 roku etnologia została - obok kulturoznawstwa i religioznawstwa – arbitralnie włączona do nigdy nieistniejącej, sztucznie wykreowanej dyscypliny o nazwie „nauki o kulturze i religii”. Sprawilo to, że nazwa „etnologia i antropologia” zniknęła całkowicie z języka administracyjnego. Doprowadziło to do stopniowego wymazywania obecności etnologii i antropologii z obszarów zarządzania nauką oraz – co równie ważne - ze świadomości społecznej.

(c)Przyporządkowanie etnologii i antropologii do „nauk o kulturze i religii” przyniosło ze sobą szereg negatywnych zjawisk mających swoją przyczynę w zasadniczej odmienności i naukowej specyfice naszej dyscypliny w stosunku do pozostałych gałęzi nauki, mieszczących się w ramach nowo utworzonych rad dyscyplin „nauk o kulturze i religii” na polskich uczelniach. Etnologia i antropologia jest nauką empiryczną o własnej metodologii, używającą metod etnograficznych, opartą o badania terenowe, prowadzone wśród współcześnie żyjących społeczności, ludów i grup etnicznych, podczas gdy pozostałe gałęzie wiedzy połączone obecnie w radach dyscypliny „nauki o kulturze i religii” takie, jak religioznawstwo, kulturoznawstwo, orientalistyka, medioznawstwo czy teatrologia są naukami refleksyjno-interpretacyjnymi o odmiennych metodologiach. To sprawia, że - choć połączone w tym nowym tworze - są metodologicznie i merytorycznie odmienne, a ich wspólne funkcjonowanie w ramach rad dyscyplin, wydziałów i instytutów nastrocza wiele istotnych problemów związanych z naborem do szkół doktorskich, systemami oceniania grantów, podziałem subwencji uwzględniającym odmienne koszty prowadzenia badań naukowych oraz prowadzenia studiów czy systemem procedur habilitacyjnych i doktorskich. Włączenie etnologii i antropologii do grupy „nauk o kulturze i religii” stwarza jeszcze inny problem – utrudniona jest wysoce współpraca polskiej etnologii i antropologii z nauką światową, aplikowanie o granty zagraniczne oraz prowadzenie wymiany akademickiej. Dzieje się tak dlatego, że instytucje zagraniczne z obszaru etnologii i antropologii nie rozpoznają tytułów naukowych z zakresu „nauki o kulturze i religii”, co powoduje, że trudno im sankcjonować realizację umów z polskimi naukowcami lub instytucjami, które formalnie nie reprezentują etnologii czy antropologii.

(d) Wskazana powyżej liczebność i odrębność środowiska etnologów i antropologów, tak w akademii, jak i poza nią, pozwala na jej funkcjonowanie jako samodzielnej dyscypliny o właściwej sobie odrębności metodologicznej; dyscypliny, która jest w stanie zachować zasady rzetelnej samooceny i naukowości rezultatów badań.

(e)Pozostając w zgodzie z podstawowymi założeniami Ustawy o Szkolnictwie Wyższym i Nauce z dnia 20 lipca 2018 roku, **postulujemy, aby nazwa naszej dyscypliny była zgodna z systemem**

klasyfikacji nauk wg OECD i brzmiała “etnologia i antropologia”. Przemawiają za tym wszystkie wskazane powyżej dowody.

(f) Warto zaznaczyć, że nadanie “etnologii i antropologii” statusu samodzielnej dyscypliny nie spowoduje konieczności zmian w zakresie dyscypliny “nauki o kulturze i religii”, jak i zmian w strukturach uczelnianych (zdecydowana większość ośrodków akademickich zdecydowała o pozostawieniu instytutów i katedr etnologii i antropologii jako wyodrębnionych jednostek).

Postulowana zmiana nie pociągnie za sobą konieczności przemodelowania wymiaru strukturalnego i organizacyjnego uczelni wyższych, instytutów PAN oraz muzeów czy skansenów.

Konkluzja

Ponowne włączenie “etnologii i antropologii” do wykazu samodzielnych dyscyplin naukowych nawiąże do długiej w naszym kraju i powszechnie przyjętej w świecie tradycji klasyfikacji nauk. Będzie uznaniem jej znaczenia w kultywowaniu kultury narodowej, wiedzy o kulturze ludowej i wiedzy o kulturach świata. Warto dodać, że Decyzja Ministra z 2018 roku nie tylko “zlikwidowała” w pełni ukształtowaną, samodzielną dyscyplinę naukową, ale także wydatnie osłabiła środowisko naukowo-muzealne, pełniące ważne funkcje społeczne. Pozbawienie dyscypliny przynależnej jej wcześniej samodzielnej pozycji zostało odebrane w szerokich kręgach nauk humanistycznych i społecznych bardzo negatywnie.

Dodatkowym argumentem na rzecz przywrócenia pozycji naszej dyscypliny w obecnym wykazie dyscyplin naukowych niech będzie fakt, iż w wykazie tym znajdują się nauki o przyrodzie, świecie ożywionym i nieożywionym, gospodarce, prawie, ideach, ideałach, jak też o Bogu. Brakuje w nim tylko nauki o człowieku i jego kulturowym świecie - etnologii i antropologii.